

Uit Courante 4de jrg. No.1 maart '98:

AIMEZ-VOUS BRAHMS?

Kromme tenen kreeg de redactie toen niemand thuis gaf op de vraag van Marius of de ontstaansgeschiedenis van de **Alt-Rapsodie** bekend was. Lees de *Courante* van april '96 er nog maar eens op na (of bestel een overdrukje). Daarin staat overigens ook de integrale tekst van de alt-solo.

Omdat we maar niet genoeg krijgen van dit schitterende werk volgt hier de weergave van een gedeelte van een prachtig artikel van **Marjoleine de Vos**, "**De muziek en liefdes van Johannes Brahms. Een treurmars na een bruiloft**" in het cultureel supplement van de NRC van 28-3-97, (om zo te zeggen aan de vooravond van ons optreden, maar dan een jaar eerder).

Ga er maar eens lekker voor zitten!

"Honderd jaar geleden is het leven van Johannes Brahms met al zijn ingewikkeldheden hopeloos verdwenen, zoals met elke mens nu eenmaal een hele wereld sterft. Maar de muziek is gebleven, en die raakt soms het hart. *"Je zou zo graag willen weten waarom. Waarom is bijvoorbeeld Brahms' alt-rapsodie een van de alleraangrijpenste zangstukken die er te horen zijn?"*

... "Want dat is zo. Is dat nu werkelijk omdat Brahms verliefd was op de dochter van Clara Schumann, Julie, die zich plotseling verloofde met een Italiaan? Dat klinkt eerder goedkoop tragisch dan aangrijpend, maar dat was het misschien wel. Brahms was 36, nog altijd alleen, huisvriend van de Schumanns, waar hij de mooie Julie die zomer van 1896 elke dag zag. En hoewel hij zich nooit tegen haar uitsprak, heeft hij misschien toch wel gehoopt, gefantaseerd, verlangd. Zelfs het onbereikbaar worden van iemand die men misschien niet eens zelf zo volledig had willen bereiken kan heel pijnlijk zijn. Het verliezen van dromen en illusies is ook zwaar.

Hoe het ook zij, op de dag van Julies bruiloft bracht Brahms haar moeder een bezoek en gaf haar een zojuist gecomponeerd muziekstuk voor alt, mannenkoor en orkest, met woorden uit Goethes *Harzreise im Winter*. 'Hij noemde het *zijn* bruiloftslied' schreef Clara Schumann in haar dagboek. Ze was diep door de muziek getroffen: 'Het is lang geleden dat ik me herinneren kan zo geraakt te zijn door de diepte van pijn in woorden en muziek. Dit stuk lijkt me niets meer of minder te zijn

dan de uitdrukking van de benauwenis van zijn eigen hart. Sprak hij maar eens zo teder!

Gras

Teder, dat is wel het woord. Maar bitter is het ook. Dreigend, sidderend zet de muziek in, met trillende violen als in een enge film. Angstig klimmen ze op, smekend dalen ze weer neer en dan klinkt een vrouwenstem die vraagt: 'Aber abseits, wer ist's?' En dat is geen vraag, ze wéét wie dat is. Dat is degene die weg van de anderen dwaalt omdat hij zichzelf niet helpen kan, die verdwijnt achter bosjes die zich achter hem weer sluiten, zoals het gras zich weer opricht na zijn voetstap of hij er nooit was. Hoe verlaten klinkt het, die herhaalde waarneming 'das Gras steht wieder auf'. Door de melancholiek onontkoombare toon waarop dat gezongen wordt, lijkt het een waarheid voor het hele leven: er was iemand, hij is er niet meer, 'das Gras steht wieder auf'. Er is iets gebeurd, het is voorbij, 'das Gras steht wieder auf'.

Deze afzijdige is een verbitterde, een teleurgestelde die 'mensenhaat dronk uit de volheid van de liefde' ja nu wordt het moeilijk niet aan Julie te denken en aan de teleurgestelde Brahms, ook al werden deze regels dan ook een eeuw eerder door Goethe opgeschreven en niet door de verliefde Johannes. Iedereen die niet terugschrikt voor de nu wat groot klinkende woorden kan zich gemakkelijk de (tijdelijke) verbittering en afkeer van alles en iedereen voorstellen die het verlies van een liefde met zich mee brengen. 'Erst verachtet, nun ein Verächter', zingt de alt zonder daarin een oordeel te laten meeklinken integendeel. Sommige alten, Kathleen Ferrier vooral, weten in deze woorden intens medelijden te leggen. Anderen houden zich neutraal tot het einde van deze strofe waarin van 'onverzadigbare zelfzucht' sprake is.

Dan komt de overgang die het hart doorboort. Na dit zwarte beeld, begeleid door die schrille muziek, volgt de tederste omhelzing die zich denken laat. Alt, mannenkoor en strijkers hebben de man uit het oog verloren maar zijn vervuld van meeleven met deze ongelukkige. En ze doen het enige wat ze te doen weten: ze bidden. (cursivering RN)

Wie niet goed weet wat dat is, weet het door hiernaar te luisteren. Je hoort of leest nogal eens dat bidden luisteren is, een uitspraak die uitsluitend bedoelt lijkt voor wie weet hoe het moet, want waarnaar zou je eigenlijk luisteren?

Maar wellicht dus hiernaar, naar dit wiegende, smekende verzoek: 'Ist auf deinen Psalter,/ Vater der Liebe, ein Ton,/ seinem Ohre vernehmlich, so erquicke sein Herz!' (Als er op uw Psalter, Vader van liefde, een toon is die zijn oor kan vernemen, verkwik dan zijn hart). Het meest wonderbaarlijke is misschien wel dat het gebed in vervulling gaat terwijl het wordt uitgezongen want als déze tonen het

hart van een verdrietige niet weten te raken, welke dan wel? Er is in ieder geval op Brahms'psalter zo'n toon te vinden 'seinem Ohre vernehmlich'.

Over woorden praten is makkelijker dan over muziek en dat de woorden hier zo doel treffen is dus ook makkelijker uit te leggen dan wat de langgerekte innigheid van de muziek precies bewerkstelligt. Aan de woorden treft het volmaakt belangeloze van het verzoek, geen gebed dat iets vraagt voor degene die bidt, maar juist voor iemand die zich aan zo'n smeker niets gelegen laat liggen, iemand immers die vervult is van haat en afkeer, iemand die onbereikbaar is geworden voor de eenvoudige menselijke troost die we misschien wel te bieden zouden hebben.

Als je dan nog eens aan Brahms denkt, die zichzelf misschien wel als die verbitterde zag maar die tegelijkertijd, via de omweg van Goethes woorden, via de omweg van zijn eigen muziek die hier wellicht al meer tot uitdrukking kon brengen dan hijzelf, vraagt om van die vruchteloze houding verlost te worden... Wat er ook aan de hand geweest mag zijn, die gedachte maakt de luisteraar nog weerlozer tegenover deze zang dan hij al vanzelf was geworden.

“Wat vind jij van Brahms?” Wat een vraag. Van alles - maar vooral dat hij zijn *Alt-rapsodie* heeft geschreven.”